

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

Чернівецького національного

університету імені Юрія Федьковича

протокол № 4 від 28.03.2022 р.

Голова вченої ради

Роман ПЕТРИШИН

ПОЛОЖЕННЯ

**про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання
результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та / або
інформальної освіти у системі формальної освіти)
(зі змінами)**

УВЕДЕНО В ДІЮ

наказом ректора Чернівецького

національного університету

імені Юрія Федьковича

від «28» березня 2022 року № 109

Загальні положення

Освіта відіграє ключову роль у формуванні та розвитку людського капіталу, забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку держави. У сучасному глобалізованому світі виникає необхідність у зміні підходів до визнання різних видів освіти та їх взаємодії між собою. Саме тому в умовах переходу до економіки інноваційного типу перед Україною постає низка проблем. Однією з них є проблема розвитку та взаємодії різних ступенів інституційної формалізації освіти: формальної та неформальної.

Розроблення Положення про взаємодію формальної та неформальної освіти, визнання результатів навчання (здобутих шляхом неформальної та / або інформальної освіти, у системі формальної освіти) у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (далі – Положення) зумовлюється необхідністю оновлення та осучаснення соціально-економічних і духовних умов розвитку українського суспільства; процесами становлення демократичної, правової держави, розвитком громадянського суспільства; інтеграцією України до Європейського співтовариства; необхідністю модернізації освіти, а також впровадження Закону України «Про освіту» (2017 р.), Національної рамки кваліфікацій як засобу удосконалення системи загальної середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної освіти і навчання впродовж життя та виконання наказу МОН України від 08.02.22 р. №130.

Відповідно до діючого Закону України «Про освіту» (*стаття 8. Види освіти*), Університет визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, які надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти усіх видів.

Положення ґрунтується на об'єктивних змінах в освітній сфері, досягненнях науки в контексті усвідомлення особистістю власної життєдіяльності, принципів відмінностей між дорослою і недорослою людиною.

Внесені зміни у розділі «Порядок та процедури визнання результатів неформальної освіти», відповідно до наказу МОН України від 08.02.22 р. №130, набувають чинності з 01.09.2022 року.

Концептуальні засади неформальної освіти

Формальну і неформальну освіту в усіх її вимірах регулює законодавче унормування з визначенням принципів і механізмів державної підтримки, ролі основних суб'єктів, їх прав і обов'язків, способів координації між різними провайдерами освітніх послуг, а також механізмів фінансування з бюджету.

Неформальна освіта (*стаття 8 Закону України «Про освіту»*) – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій. Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або

інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством.

Неформальна освіта в Україні діє у формі неформальних структур, які створюються на базі формальних (тренінгові групи, підготовка і перепідготовка на підприємствах тощо) або утворюються поза формальною системою переважно на короткий термін.

Принципи неформальної освіти

- Навчання з урахуванням поточних потреб зв'язку з життям (забезпечення освітніх потреб як суспільства загалом, так і окремого громадянина);
- гнучких програм, вибору змісту, форм, методів, терміну навчання;
- визнання права на освіту як одного із провідних фундаментальних прав людини в будь-якому віці, орієнтація на загальнолюдські цінності та ідеали гуманізму;
- системності в особистісному і професійному розвитку.
- доступності, безперервності й наступності освіти;
- визнання результатів попереднього навчання;
- взаємодія і партнерство державних органів, недержавних і громадських організацій у забезпеченні розвитку неформальної освіти дорослих; урахування особливостей культурно-освітніх потреб різних категорій дорослого населення;
- відповідності державним вимогам та освітнім стандартам;
- «вчитися в дії», «вчитися взаємодіяти».

Головна ознака неформальної освіти – добровільність і щирий інтерес до предмету навчання.

Основні характеристики неформальної освіти

- Організована та має підтримку, яку надає фахівець або навчальна система в тих чи тих галузях знань і практичних навичок;
- може мати конкретні цілі навчання або бути спрямованою на загальне підвищення розумово-пізнавальної і творчої діяльності;
- не обмежена географічно, може бути доступною в будь-якій точці світу;
- не обмежена часом, але зазвичай короткострокова;
- зазвичай, не підкріплена засвідченням набутих знань і навичок, якості засвоєння навчального матеріалу, рівня кваліфікації тощо документально;
- більш гнучка, ніж формальна, швидше реагує на потреби ринку;
- застосовує інноваційні методи навчання.

Неформальна освіта не має вікових, професійних чи інтелектуальних обмежень щодо учасників, здебільшого не обмежена часовими рамками.

Заклади вищої освіти чи організації, що займаються неформальною освітою, зазвичай, не присуджують кваліфікацій і не провадять формального оцінювання навчальних досягнень учасників.

У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу зазначено: «... *Континуум неперервної освіти робить неформальну та формальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання*».

В Україні існування неформальної освіти охоплює такі галузі: позашкільна освіта; післядипломна освіта та освіта дорослих; громадянська освіта (різнопланова діяльність громадських організацій); шкільне та студентське самоврядування (через можливість набуття управлінських, організаторських, комунікативних та ін. умінь); освітні ініціативи, спрямовані на розвиток додаткових умінь та навичок (комп'ютерні та мовні курси, гуртки за інтересами тощо).

Розширення застосування неформальної освіти може бути корисним: а) для суспільства в цілому (сприяння демократизації, розвитку громадянського суспільства, громадської активності та лідерства; вирішення проблеми дозвілля молоді та осіб похилого віку); б) для формальної освіти (можливість гнучко та швидко реагувати на потреби ринку праці та послуг, задовольняючи вимоги учнів, робітників та роботодавців і доповнюючи освітні пропозиції; зростання мотивації учасників навчально-виховного процесу, їхньої особистісної зацікавленості); в) для учасників (можливість самовдосконалення та виховання самооцінки; розвиток громадянських навичок; виховання почуття причетності, солідарності; оптимальне поєднання свободи і відповідальності; можливість самостійного вибору часу, місця, тривалості навчання).

Загальноосвітова тенденція сьогодення – рух до зближення і взаємодоповнення формальної та неформальної освіти замість конкуренції між ними. Неформальна освіта може бути полігоном для випробування методик та інструментів, котрі згодом може взяти на озброєння формалізована освіта. Але не варто забувати, що, на відміну від формальної освіти, неформальна є необов'язковою і добровільною, а значить – не може замінити чи витіснити наявну освітню інфраструктуру.

Напрями реалізації неформальної освіти

У галузі правового забезпечення: визнання освіти дорослих на державному рівні невід'ємним складником національної системи освіти й розроблення відповідно до цього нових підходів її правового регулювання; визнання права людини на освіту впродовж життя, на доступ до освітніх та інформаційних ресурсів усіх видів; доступність освітніх послуг для різних категорій дорослих громадян України незалежно від рівня здобутої раніше освіти, матеріального забезпечення і місця проживання; розроблення пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, яким регулюються можливості підвищення кваліфікації, перенавчання, надання

додаткових освітніх послуг; законодавче закріплення вимог щодо координації і взаємодії різних суб'єктів діяльності у сфері неформальної освіти .

У галузі управління: розроблення механізмів державно-громадського управління системою неформальної освіти та забезпечення ефективних зв'язків між освітніми установами і ринком праці; розроблення і забезпечення реалізації стратегії децентралізації в управлінні неформальною освітою дорослих, де провідна роль у визначенні пріоритетів, організації та управління надається місцевим органам державної влади і органам місцевого самоврядування, зокрема щодо створення умов для розвитку неформальної і додаткової освіти дорослих; створення місцевих, регіональних і загальнодержавних структур та залучення неурядових організацій і громадських рухів з метою розвитку, координації, управління якістю й фінансуванням неформальною освітою дорослих; розвиток системи соціального партнерства в розвитку неформальної та інформальної освіти дорослих на регіональному і загальнонаціональному рівнях.

У галузі організаційного та науково-методичного забезпечення: розроблення механізму державного замовлення на підготовку педагогічного персоналу для роботи з дорослими в закладах вищої освіти і забезпечення його реалізації; забезпечення психолого-педагогічного, соціального, науково-методичного, інформаційного супроводу неформальної освіти; вдосконалення процедур доступності освіти упродовж життя і визначення професійно важливих і непрофесійних цілей неформальної освіти; аналіз та оцінка потреб дорослих громадян України навчання у неформальній освіті, а також створення методики визначення тематичної палітри, якості, територіальної і вартісної доступності освітніх програм цього виду освіти; сприяння розвитку наукових досліджень з проблем освіти дорослих, орієнтованих на практичну діяльність; вивчення міжнародного досвіду діяльності комерційних структур і громадських організацій щодо надання освітніх послуг неформальної освіти з метою виявлення його прогресивних ідей та визначення перспективних напрямів їх творчого використання в Україні; поглиблення міжнародних зв'язків, розвиток форм і методів співпраці з відповідними інституціями зарубіжних країн для вивчення досвіду і поширення власних напрацювань у справі розвитку неформальної освіти.

У галузі економічного забезпечення: розроблення і впровадження механізмів стимулювання й заохочення громадян до навчання впродовж життя, здобуття неформальної освіти, а також роботодавців щодо участі у пролонгованому навчанні працівників; культивування інвестиційної привабливості неформальної освіти із подальшим впровадженням багатоканального і різнорівневого фінансування освіти дорослого населення.

Результати неформальної освіти можуть доповнювати і розширювати формальну освіту або виступати в якості окремого складника загального освітнього рівня індивіда.

Неформальна освіта може як доповнювати, збагачувати формальну освіту, так і виступати відокремленим освітнім напрямом складової освіти упродовж життя.

Цілі організацій, які надають неформальну освіту:

- формування активної громадянської позиції молодого покоління;
- сприяння соціалізації школярів у суспільстві;
- збільшення соціальної та професійної компетенції молоді;
- набуття мотивації до навчання в цілому;
- формування стратегічних життєвих цілей випускників загальноосвітніх навчальних закладів;
- вирішення соціальних проблем місцевого масштабу;
- вдосконалення процесу професійної орієнтації молоді.

Розвитку неформальної освіти сприяють світові організації, такі як ООН, ЮНЕСКО, Європейський Союз, Рада Європи та інші. Саме тому неформальна освіта розвиненіша у Європі та сприймається європейськими роботодавцями на рівні з формальною освітою.

Порядок та процедури визнання результатів неформальної освіти

1. Порядок і процедури визнання в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича (далі – ЧНУ імені Ю. Федьковича / Університет) результатів навчання, отриманих у неформальній освіті, розроблено відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про освіту», Наказу МОН України від 8.02 2022р. №130 «Про затвердження Порядку визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти»

2. Цей Порядок визначає загальні вимоги до процедур визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти (далі – результати неформального та/або інформального навчання) в межах автономії закладів вищої та фахової передвищої освіти, визначеної спеціальними законами.

3. Університет визнає (або здійснює визнання) результатів неформального та/або інформального навчання осіб, які:

- здобувають фахову передвищу або вищу освіту у цьому закладі освіти (в ЧНУ імені Ю. Федьковича) за певною освітньою програмою;
- переводяться з іншого закладу освіти до ЧНУ імені Ю. Федьковича, з однієї освітньої програми на іншу в межах Університету;
- поновлюються до складу здобувачів освіти ЧНУ імені Ю. Федьковича.

4. Визнання Університетом результатів неформального та/або інформального навчання особи – це комплекс процедур, що встановлюють їх відповідність результатам навчання, передбаченим відповідною освітньою програмою (результатам навчання певних освітніх компонентів або програмним результатам навчання), або певному рівню освіти, за підсумками чого приймається рішення про можливість зарахування особі певних освітніх

компонентів (складових освітніх компонентів) відповідної освітньої програми (у тому числі, в рамках її вибіркової складової).

Визнання результатів неформального та/або інформального навчання особи Університетом передбачає такі процедури:

- подання особою заяви на ім'я ректор Університету щодо визнання;
- ідентифікацію задекларованих у письмовій формі особою результатів неформального та/або інформального навчання, які підлягають оцінюванню;
- прийняття рішення про визнання та зарахування особі відповідних освітніх компонентів (складових освітніх компонентів) освітньої програми або відмову у визнанні;
- оцінювання задекларованих результатів навчання особи.

5. Порядок визнання результатів неформального та/або інформального навчання в Університеті **передбачає:**

визначення вимог до заяв і документів, що подаються – особа, яка звертається до Університету щодо визнання результатів неформального та/або інформального навчання (заявник), подає відповідну заяву, декларацію про попереднє навчання та додаткові документи, які підтверджують наведену у декларації інформацію про попереднє навчання (за наявності).

Опис процедур визнання, прав та обов'язків учасників процесу визнання, терміни розгляду заяв щодо визнання, порядок оскарження рішень щодо визнання; перелік (опис) обмежень, встановлених Університетом щодо визнання результатів неформального та/або інформального навчання.

Декларація про попереднє навчання повинна включати:

- прізвище, ім'я, по батькові (за наявності);
- опис результатів неформального та/або інформального навчання, щодо визнання яких подається заява;
- інформацію про суб'єкта, який здійснював неформальне навчання або з яким пов'язана професійна, громадська або інша діяльність (за наявності), під час якої здобувалися відповідні результати навчання;
- інформацію про попереднє навчання та досвід діяльності заявника, під час яких здобувалися результати неформального та/або інформального навчання, зокрема, періоди неформального та/або інформального навчання та/або відповідної діяльності (за наявності);
- перелік додаткових документів, що надаються заявником для підтвердження інформації про неформальне та/або інформальне навчання (за наявності);

надання консультативної допомоги заявникам щодо заповнення декларацій про попереднє навчання, зокрема щодо опису результатів неформального та/або інформального навчання для їх подальшого співставлення з результатами навчання, передбаченими відповідною освітньою програмою, або певним рівнем освіти;

аналіз достатності інформації щодо здобутого заявником попереднього досвіду, результатів неформального та/або інформального навчання заявника та перевірку наданої заявником інформації.

Для визнання результатів навчання у неформальній освіті попередньо створюють розпорядженням декана факультету/директора навчально-наукового інституту фахову комісію. До неї входять: декан факультету / директор навчально-наукового інституту; гарант освітньої програми, за якою навчається здобувач; науково-педагогічні працівники, які забезпечують викладання дисципліни, запропонованих до перезарахування на основі визнання результатів навчання у неформальній освіті.

Фахова комісія визначає метод оцінювання результатів навчання відповідно до робочої навчальної програми. Здобувача ознайомлюють із програмою навчальної дисципліни та переліком питань, винесених на підсумкове оцінювання, критеріями оцінювання. Якщо робоча навчальна програма передбачає виконання письмової роботи з цієї дисципліни (курсової роботи (проєкту) тощо), то здобувача ознайомлюють із переліком тем письмової роботи.

За підсумками оцінювання фахова комісія оформляє протокол, що містить висновок для деканату/директорату про зарахування чи не зарахування відповідної дисципліни.

Для підтвердження або уточнення необхідної інформації Університет *направляє запити* до зазначених у декларації про попереднє навчання суб'єктів, які здійснювали неформальне навчання або де здійснювалася професійна, громадська або інша діяльність, під час якої заявником здобувалися результати неформального та/або інформального навчання.

Відповіді зазначених суб'єктів приймаються до розгляду як додаткові документи (матеріали), які засвідчують наведену заявником інформацію.

У випадку направлення запиту до суб'єкта, який здійснював неформальне навчання, або де здійснювалася професійна, громадська або інша діяльність, під час якої здобувалися відповідні результати навчання, термін розгляду заяви про визнання може бути продовжений, про що Університет інформує заявника.

За результатами аналізу, перевірки отриманої інформації Університет приймає рішення про можливість проводити подальші процедури визнання.

Строк розгляду заяви та прийняття рішення про можливість/неможливість проводити подальші процедури визнання на основі наданої заявником інформації становить не більше десяти робочих днів. У разі направлення запитів про підтвердження або уточнення необхідної інформації до зазначених у декларації про попереднє навчання суб'єктів, які здійснювали неформальне навчання, або де здійснювалася професійна, громадська або інша діяльність, під час якої заявником здобувалися результати неформального та/або інформального навчання, строк розгляду заяви продовжується до отримання зазначеної інформації та її опрацювання Університетом.

Якщо інформація, наведена у декларації про попереднє навчання, та додаткові документи, надані заявником та/або суб'єктом (суб'єктами) неформального та/або інформального навчання, не дозволяють ідентифікувати результати неформального та/або інформального навчання заявника для їх подальшого співставлення з результатами навчання, передбаченими відповідною освітньою програмою, або наведена у декларації про попереднє навчання інформація щодо неформального навчання, або досвіду діяльності заявника не підтверджується, то Університет повертає документи заявнику без подальшого розгляду із зазначенням підстав прийняття такого рішення.

Заявник має право повторно подати на розгляд Університету заяву про визнання результатів неформального та/або інформального навчання та декларацію, що містить уточнену інформацію, та додаткові документи, що її підтверджують і дозволяють ідентифікувати результати неформального та/або інформального навчання заявника.

На підставі інформації, що міститься у декларації про попереднє навчання та наданих документах, Університет здійснює співставлення результатів неформального та/або інформального навчання заявника з результатами навчання, передбаченими відповідною освітньою програмою.

Співставлення задекларованих заявником результатів неформального та/або інформального навчання з результатами навчання, передбаченими відповідною освітньою програмою, передбачає їх аналіз і порівняння за змістом та рівнем складності.

За результатами співставлення Університет приймає рішення щодо відповідності/невідповідності задекларованих результатів неформального та/або інформального навчання заявника певним результатам навчання, передбаченим обов'язковою складовою освітньої програми, та ідентифікує результати навчання, які підлягають оцінюванню.

У випадку невідповідності задекларованих результатів неформального та/або інформального навчання заявника результатам навчання, передбаченим обов'язковою складовою освітньої програми Університету, розглядається можливість визнання таких результатів навчання в рамках вибіркової складової освітньої програми, за якою навчається заявник.

Обов'язковою умовою визнання результатів неформального та/або інформального навчання заявника в рамках вибіркової складової освітньої програми є відповідність цих результатів навчання рівню освіти, на якому реалізується освітня програма;

здійснення оцінювання та визнання результатів неформального та/або інформального навчання:

1. Прийняття рішення про визнання результатів неформального та/або інформального навчання заявника Університетом здійснюється за підсумками їх оцінювання.

2. Для оцінювання результатів неформального та/або інформального навчання заявника Університет визначає обсяг і методи демонстрації та

вимірювання цих результатів навчання з урахуванням їх змісту та можливої специфіки. Методи демонстрації та вимірювання результатів неформального та/або інформального навчання заявника можуть відрізнятися від методів, які застосовуються для здобувачів освіти в рамках відповідної освітньої програми, водночас вони повинні забезпечувати змістову валідність оцінювання.

3. Університет приймає рішення про визнання результатів неформального та/або інформального навчання заявника, якщо за підсумками оцінювання підтверджено відповідність цих результатів результатам навчання, передбаченим відповідною освітньою програмою.

4. Визнання результатів навчання у неформальній освіті дозволяється для дисциплін, викладання яких починається з другого семестру. До того ж визнання результатів проводять у семестрі, який передує тому семестру, у якому згідно з навчальним планом конкретної освітньої програми (далі – ОП) передбачено вивчення певної дисципліни. Обмеження враховує ймовірність здобувача не підтвердити свої результати навчання у неформальній освіті.

5. Визнані Університетом результати неформального та/або інформального навчання використовуються для реалізації академічних прав заявника (зарахування заявнику певних освітніх компонентів освітньої програми, окремих видів навчальної роботи в межах певних освітніх компонентів освітньої програми, формування індивідуальної освітньої траєкторії).

6. Університет приймає рішення про зарахування заявнику певного освітнього компонента освітньої програми, якщо за підсумками визнання результатів неформального та/або інформального навчання визнаються усі результати навчання, передбачені цим освітнім компонентом. У такому випадку заявнику зараховується відповідно освітньому компоненту кількість кредитів ECTS. Оцінка за таким освітнім компонентом визначається за підсумками вимірювання визнаних результатів навчання.

7. У випадку, якщо за підсумками визнання результатів неформального та/або інформального навчання визнається тільки частина результатів навчання, передбачених певним освітнім компонентом, заявнику зараховуються окремі види навчальної роботи за таким освітнім компонентом.

8. У випадку прийняття Університетом рішення про можливість визнання результатів неформального та/або інформального навчання заявника в рамках вибіркової складової освітньої програми за підсумками визнання таких результатів навчання Університет зараховує заявнику певну кількість кредитів вибіркової складової освітньої програми. У такому випадку визнані результати навчання мають бути відображеними в індивідуальному навчальному плані як один чи декілька вибіркового освітніх компонентів. Обсяги таких освітніх компонентів у кредитах ECTS визначаються Університетом на основі інституційної практики призначення кредитів ECTS освітнім компонентам.

9. Загальний обсяг освітніх компонентів освітньої програми, що зараховуються здобувачу освіти за підсумками визнання результатів

неформального та/або інформального навчання, не може перевищувати 25 відсотків відповідної освітньої програми (для спеціальностей галузі знань 12 «Інформаційні технології» не може перевищувати 35 відсотків відповідної освітньої програми).

10. Здобувач вищої або фахової передвищої освіти не може бути звільненим від атестації за підсумками визнання результатів неформального та/або інформального навчання.

11. У разі незгоди з висновком фахової комісії здобувач має право звернутися з апеляцією до ректора Університету. Відповідно до апеляції ректор створює наказом апеляційну комісію в складі першого проректора, начальника навчального відділу, декана факультету/директора інституту та науково-педагогічних працівників випускової кафедри, які не входили до предметної комісії. Апеляційна комісія за результатами розгляду скарги приймає обґрунтоване рішення про повне або часткове задоволення скарги чи про залишення поданої скарги без задоволення.

У процесі визнання Університетом результатів неформального та/або інформального навчання не підлягають розгляду документи, що підтверджують неформальне навчання та/або професійну, громадську чи іншу діяльність, видані на тимчасово окупованій території України або території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом.

У рамках процедур визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів неформального та/або інформального навчання не підлягають визнанню результати навчання, визначені у професійних стандартах та/або стандартах, встановлених міжнародними конвенціями або договорами, стороною яких є Україна, для професій, для яких запроваджено додаткове регулювання (для освітніх програм, за якими здійснюється підготовка фахівців відповідних професій), крім випадків передбачених відповідними конвенціями або договорами.

Університет впроваджує процедури забезпечення якості визнання результатів неформального та інформального навчання як складові системи внутрішнього забезпечення якості освіти.

Основні поняття

Андрогаг – організатор навчання дорослих, консультант, співавтор індивідуальної програми навчання, який у своїй професійній діяльності поєднує й інші функції (надає допомогу у відновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, методологією андрагогічного супроводу самоосвіти дорослих (цільове підвищення кваліфікації, випереджувальне навчанняоснов науково-дослідної роботи, допомога у створенні проєктів професійного й особистісного розвитку тощо).

Дорослість – етап онтогенезу, що характеризується найвищим рівнем розвитку духовних, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей людини. На цьому етапі формуються своєрідні особливості Я-концепції, спонукальної та емоційної сфер особистості, змінюється спосіб життєдіяльності, з'являється життєвий досвід, виникають нові типи соціальних взаємовідносин (створення сім'ї, сімейні стосунки, батьківські функції, кар'єра, творчі досягнення тощо).

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами і не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

Освіта дорослих – складова системи неперервної освіти, мета якої – соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень, що відбуваються в суспільстві; пролонгований процес і результат розвитку й виховання особистості, за допомогою освітніх програм та шляхом реалізації освітніх послуг упродовж життя.

Ринок праці – механізм, який функціонує на основі соціально-економічних і юридичних відносин між найманими робітниками, роботодавцями і державою, регулює (збалансовує) співвідношення між пропозицією праці і попитом на неї, умовами праці, вартістю праці та її ціною.

Соціальне партнерство – система взаємовідносин між працівниками (їх представниками), яка дає змогу враховувати взаємні інтереси сторін за всієї їхньої відмінності та на цій основі досягати згоди з соціально-економічних питань, яка закріплюється в колективних договорах і угодах. Функціонування системи соціального партнерства здійснюється на основі тристоронньої співпраці спілки підприємців, профспілок та органів державної влади.

Технології навчання дорослих – способи реалізації змісту освіти дорослих, оптимальні й ефективні для віку та фізичного стану дорослої людини, що передбачають взаємодію змістової, процесуальної, мотиваційної, організаційної складових, сприяють диференціації та індивідуалізації освітніх програм на основі врахування набутих раніше знань, інших компетентностей і професійного досвіду людини, допомагають активізації діяльності, розкриттю її потенційних можливостей, виробленню практичних навичок з метою виконання конкретних завдань тощо.

Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, які визначених державою.

Форми освіти дорослих, визнані ЮНЕСКО – *формальна освіта* здійснюється в навчальних закладах та установах освіти, спрямована на

одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і термінами навчання, заходами державної атестації, що підтверджується наданням відповідних документів; *неформальна освіта* – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять з репетитором, тренером й зазвичай не підтверджується наданням документа; *інформальна освіта* – неофіційна, самоорганізована (самоосвіта), індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий, соціальний досвід).